

La proclamació de la Segona República espanyola a la Puerta del Sol de Madrid, el 14 d'abril de 1931, en una fotografia d'Alfonso Sánchez Portela.

ENTORN DEL REVISIONISME SOBRE LA SEGONA REPÚBLICA

Hi ha tot un corrent de revisionisme històric que qüestiona el caràcter democràtic de la Segona República espanyola i que, malgrat el seu caràcter fortament ideològic, es presenta a si mateix com a història *científica*.

RICARDO ROBLEDO

Catedràtic de la Universitat de Salamanca
Investigador visitant a l'Institut Universitari
d'Història Jaume Vicens Vives (UPF)

A final del segle XIX va tenir lloc a Alemanya el «debat del mètode» (*Methodenstreit*) entre els qui proposaven una visió històrica del procés econòmic i els que la rebutjaven. A més, els historicistes contemplaven la regulació de l'Estat i els marginalistes defensaven el *laissez faire*. Schumpeter va explicar que les

dues escoles volien tenir l'exclusiva de les etiquetes d'«empírica», «realista», «moderna», «exacta» i aplicaven el qualificatiu deshonrós —«especulativa», «fútil», «secundària»— a la investigació de l'oponent. Des de fa uns pocs anys, el debat a Espanya sobre la Segona República recorda en part el comentari de Schumpeter perquè una de les escoles, la revisionista, s'atribueix com a mèrit el fet de practicar una «*aproximación seria, científica y distanciada*» a la història d'aquells anys, mentre que l'altra escola estaria llastada per «*prejuicios ideológicos*

que empañan su buen juicio [i per] *presupuestos ideológicos de combate*» (Álvarez Tardío, Del Rey Reguillo). Sembla que aquests «presupòsits ideològics» consisteixen a practicar una «*historia estructural y de clase*» o una «*historia tradicional, miope y de corte marxista*» (Parejo Fernández). Atès que els llibres revisionistes ressenyats pels seus mateixos col·legues són qualificats de «científics» i «rigorosos», podem anomenar justificadament els seus autors «historiadors científics», mentre que els altres ja han estat condemnats com a «historiadors militants»; per cert, aquests —a diferència del que deia Schumpeter— no reivindiquen l'estatus de científicitat o inclús hi ha qui se'n malfia.

Però la defensa de la *ciència* enfront de la *ideologia* no se sosté gaire si ens fixem en les editorials triades pels autors que figuren a la nota bibliogràfica del final: l'Editorial Encuentro que va llançar Pío Moa o la FAES que ha publicat *El camino a la democracia en España*. A més, Manuel Álvarez Tardío o Luis Arranz són col·laboradors habituals de la *Revista Hispano-Cubana*, de *La Ilustración liberal* (on escriuen habitualment Moa i Jiménez Losantos) o als *Cuadernos de Pensamiento Político* de la FAES [vinculada al PP i presidida per José M. Aznar].

Aquesta mera constatació no significa condemna de ningú. Simplement permet arribar a la conclusió que criticar els historiadors que vinculen la memòria de la democràcia amb la dels anys convulsos de la dècada de 1930 peca d'inconseqüent. Com a mínim Álvarez Tardío participa molt activament en la labor editorial d'un partit que no ha considerat delictes l'apologia de la dictadura franquista i que està en contra de la «lleï de memòria històrica» ¿Algú es pot creure, en aquestes circumstàncies, la teoria de l'espectador imparcial a l'hora de judicar els anys trenta a Espanya?

Com en tantes altres coses, l'epicentre de la història *científica*, en la qual sobresurten historiadors polítics o politòlegs, és a Madrid. Els seus partidaris defensen la idoneïtat del discurs perquè el

llenguatge no és simple reflex de la realitat sinó que contribueix a crear-la: les paraules poden convertir-se en punys. No neguen la importància de factors estructurals, però per a ells és molt més rellevant el paper dels líders, de la cultura política o l'ús de la violència com a instrument per a la lluita política. En un altre moment s'hagués dit que de l'estructura hem passat a la superestructura. A més, acuden a la comparació internacional per comprendre la «brutalització» de la política espanyola. Benvinguda sigui qualsevol perspectiva que ajudi a entendre millor per què veïns de tota la vida esdevingueren enemics irreconciliables durant la Segona República. Però una perspectiva com aquesta no té per què ser excloent ¿Potser els historiadors *militants*, com se'ls critica, solen deduir actituds polítiques segons les variacions de la renda per càpita? N'hi ha prou amb citar alguns dels seus mentors com Gramsci, Walter Benjamin o E.P. Thompson per a desmentir-ho. Els historiadors *científics* ignoren aquests noms; el far que els il·lumina és François Furet amb la seva teoria de l'ou de la serp totalitària incubat a la revolució francesa.

El propòsit lloable, encara que una mica ingenu, de «conocer lo que pasó» amb objectivitat, «al margen de juicios morales y apegándose a los hechos y a la cronología» (Del Rey Reguillo) resulta desacreditat perquè pesa molt més la voluntat d'acabar amb «el cuento fantástico de que la Segunda República fue Caperucita Roja» (S. Payne). És possible que hi hagi historiadors que hagin magnificat en excés l'ambició programa de canvi social, ideològic i educatiu de la República que ben aviat les limitacions de la despesa pública i l'hostilitat de l'oposició es van encarregar d'ajustar a la baixa. Els historiadors *científics* esmenten ben poc aquestes reformes; en el millor dels casos se citen de passada, encara que hi abunda la desqualificació: «La reforma agraria fue un desastre económico» (Macarro, Arranz). Del que va suposar la República per a l'encairament del fet nacional –català, basc o gallec– no se'n diu res, perquè

allò que impera és el relat, sobretot a partir de febrer del 36, de les coaccions, xocs violents, saquejos, incendis, ocupacions de finques, assassinats etc., que acabaren desestabilitzant la situació fins a límits insofribles. Una situació molt propera a l'«estat de naturalesa» hobbesià (González Cuevas). Era la deriva lògica d'un règim que hauria nascut intransigent, sense un consens ampli com el que va donar llum a la Constitució de 1978, la «*Constitución de la concordia*» que va enterrar per fi el mite de les dues Espanyes segons Rafael Arias-Salgado.

En efecte, el terme popularitzat és l'*exclusió*, que s'avé amb el concepte estret que es tenia de la democràcia als anys 30, com afirmen amb raó els historiadors *científics*. Aquesta va ser l'opció en la qual van caure les forces polítiques de l'esquerra i de la dreta, tot i que la responsabilitat més gran recau sobre els que van fer «*el diseño partidista de las reglas de la democracia [que] provocó fortísimas tensiones en el funcionamiento de las instituciones e impidió la alternancia pacífica en el poder, haciendo de la democracia republicana un sistema político inestable e ineficaz*» (Álvarez Tardío). Aquest seria el *pecat original* de republicans i socialistes en plantejar el canvi de règim com una ruptura revolucionària, pensant que Espanya només podria sortir del seu endarreriment mitjançant una política de canvis radicals. La divisió és doncs en la *revolució* que s'imputa, sobretot, als socialistes per establir una suposició arriscada: hi ha «un fil conductor» que els va portar del 14 d'abril del 1931 a octubre del 1934 (Del Rey Reguillo). Amb la mateixa perspicàcia de Furet, a qui aquest autor recomana ferventment –és «*de obligada lectura y reflexión para todo historiador comprometido con los valores democráticos*»–, veiem com, fruit d'aquella intransigència, va arribar la revolució. Costa creure que siguin Furet, Solzhenitsyn o R. Pipes els qui puguin guiar-nos per a entendre la *revolució* d'Álvaro de Albornoz o de Marcelino Domingo el 1931, el primer aconseguint, per fi!, crear a

Espanya la direcció general de Ramaderia i el segon posant en marxa les Misiones Pedagógicas. O la de Largo Caballero creant la Caja Nacional contra l'atur forçós.

La història *científica* de la Segona República no es limita a aquest període. Hem vist la asimetria que suposa desqualificar la política republicana i mitificar la Transició com a model contraposat al seguit pels governants de 1931. A més, els seus analistes es mostren incòmodes, si no aïrats, amb la influència de la memòria històrica que consideren una «involució intel·lectual» i un retrocés en la historiografia espanyola. Tot plegat indica com és de difícil separar el debat acadèmic del polític, igual que resulta molt complicat investigar, com es vanen, sense tenir cap mena de prejudici ideològic o de judici moral. Com deia Keynes «*els homes pràctics, que es creuen completament lliures de tota influència intel·lectual, són generalment esclaus d'algun economista difunt*». ■

NOTA BIBLIOGRÀFICA

M. ÁLVAREZ TARDÍO, *El camino a la democracia en España. 1931 y 1978*. Pròleg de Rafael Arias-Salgado. Madrid: Gota a Gota, 2005. F. DEL REY REGUILLO, *Paisanos en lucha. Exclusión política y violencia en la Segunda República española*. Madrid: Biblioteca Nueva, 2008. M. ÁLVAREZ TARDÍO, R. VILLA GARCÍA, *El precio de la exclusión. La política durante la Segunda República*. Madrid: Encuentro, 2010. F. DEL REY REGUILLO (dir.), *Palabras como puños: la intransigencia política en la Segunda República Española*. Madrid: Tecnos, 2011. M. ÁLVAREZ TARDÍO - F. DEL REY REGUILLO (eds.), *El laberinto republicano. La democracia española y sus enemigos*. Barcelona: RBA, 2012. (*The Spanish Second Republic Revisited: From Democratic Hopes to Civil War (1931-1936)*). Brighton: Sussex Academic Press, 2012). F. DEL REY REGUILLO (dir.), *Violencias de entreguerras: miradas comparadas*. Dossier a *Ayer*, 88, (4), 2012, pp. 13-145. No tots els autors que participen en aquestes obres col·lectives sintonitzen amb el nucli revisionista; per exemple E. GONZÁLEZ CALLEJA, «La historiografía sobre la Segunda República española: una reconsideración». *Hispania Nova*, núm. 11, 2013.

L'antítesi dels plantejaments revisionistes es troba a A. VIÑAS (ed.), *En el combate por la historia. La República, la guerra civil, el franquismo*. Barcelona: Pasado y Presente, 2012. F. SÁNCHEZ PÉREZ (coord.), *Los mitos del 18 de julio*. Barcelona: Crítica, 2013.